

ร ำ ย ง ำ น พื เ ศ ษ

การยุติภาวะ
ไร้รัฐไร้สัญชาติ
ภายในเวลา ๑๐ ปี

สำหรับคู่รัก
ไร้รัฐไร้สัญชาติคู่นี้
ความสุข
คือการมีเอกสาร
แสดงตัวตน

“นี่เป็นรูปแบบการลงโทษที่ป่าเถื่อน
ยิ่งกว่าการทรมาน”

เอิร์ล วอร์เรน
อดีตประธานศาลสูงสุดแห่งสหรัฐอเมริกา
ได้กล่าวไว้ในปี พ.ศ. ๒๕๐๑

๑๐ ปี แห่งการรณรงค์ เพื่อยุติ ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

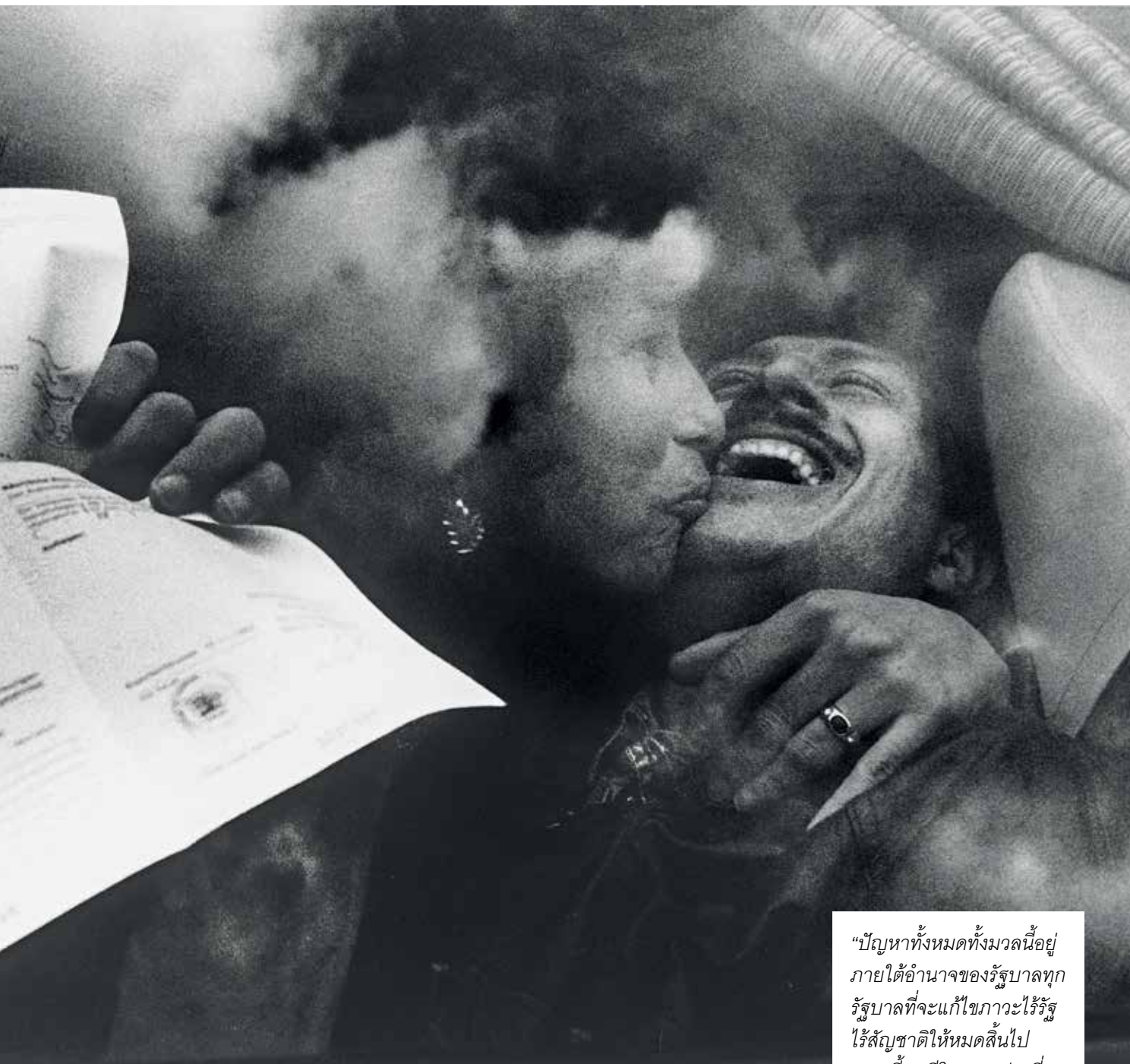

ปกหน้า
เด็กหญิงชาวโรมาเนีย
ประเทศโครเอเชียคนนี้
ได้รับรู้ถึงความยากลำบาก
ของการไร้รัฐไร้สัญชาติ
จากการที่ครอบครัวของเธอ
ต้องยังชีพด้วยการเก็บเศษโลหะ
และอาศัยอยู่อย่างยากลำบากใน
ห้องที่สร้างขึ้นด้วยเศษวัสดุ ไม่มี
น้ำประปา ไฟฟ้า หรือแม้กระทั่ง
ห้องสุขา
© UNHCR / เอ็น. ลูคิน / พฤศจิกายน
๒๕๕๓

คนไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถพบเจอได้ในทุกหนทุกแห่งบนโลก ไม่ว่าจะเป็น - ในเอเชีย
แอฟริกา ตะวันออกกลาง ยุโรปและอเมริกา - ในทุกชุมชน ทารกแรกเกิด เด็ก คู่รักและคนชรา
คนเหล่านี้ล้วนต้องคำสาปเดียวกันคือ การไร้รัฐไร้สัญชาติ ซึ่งกีดกันพวกเขาจากสิทธิทั้งหลาย
ซึ่งพลเมืองส่วนใหญ่ของโลกได้รับ
บ่อยครั้งที่พวกเขาถูกกีดกันตั้งแต่ยังแบเบาะจนกระทั่งถึงเวลาที่ต้องนอนในหลุมฝังศพ การถูก
ปฏิเสธการให้สถานะทางกฎหมายตั้งแต่แรกเกิดไปจนถึงการปฏิเสธการเข้าถึงการศึกษา บริการ
สาธารณสุข การสมรสและโอกาสในการทำงานตลอดชีวิตและแม้กระทั่งการปฏิเสธการทำพิธีศพ
อย่างสมเกียรติและออกใบมรณบัตรเมื่อเสียชีวิต
ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ เป็นปัญหาที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกิดจากสาเหตุที่ชวนให้สับสนหลาย
ประการ พลเมืองทั้งหลายอาจกลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติได้ภายในชั่วข้ามคืน เนื่องจากเหตุผล
ทางการเมืองหรือทางกฎหมาย หรือการขีดเส้นแบ่งพรมแดนขึ้นมาใหม่

ปกหลัง
พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ เบิร์นนีเซส,
กรุงเบิร์น

“ปัญหาทั้งหมดทั้งมวลนี้อยู่
ภายใต้อำนาจของรัฐบาลทุก
รัฐบาลที่จะแก้ไขภาวะไร้รัฐ
ไร้สัญชาติให้หมดสิ้นไป
ขณะนี้เรามีโอกาสอย่างที่ไม่
เคยมีมาก่อนที่จะจัดการ
กับความอยุติธรรม ณ จุดนี้
ถึงเวลาที่ต้องลงมือปฏิบัติ”

- อันโตนิโอ กูเตเรส
ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัย
สหประชาชาติ

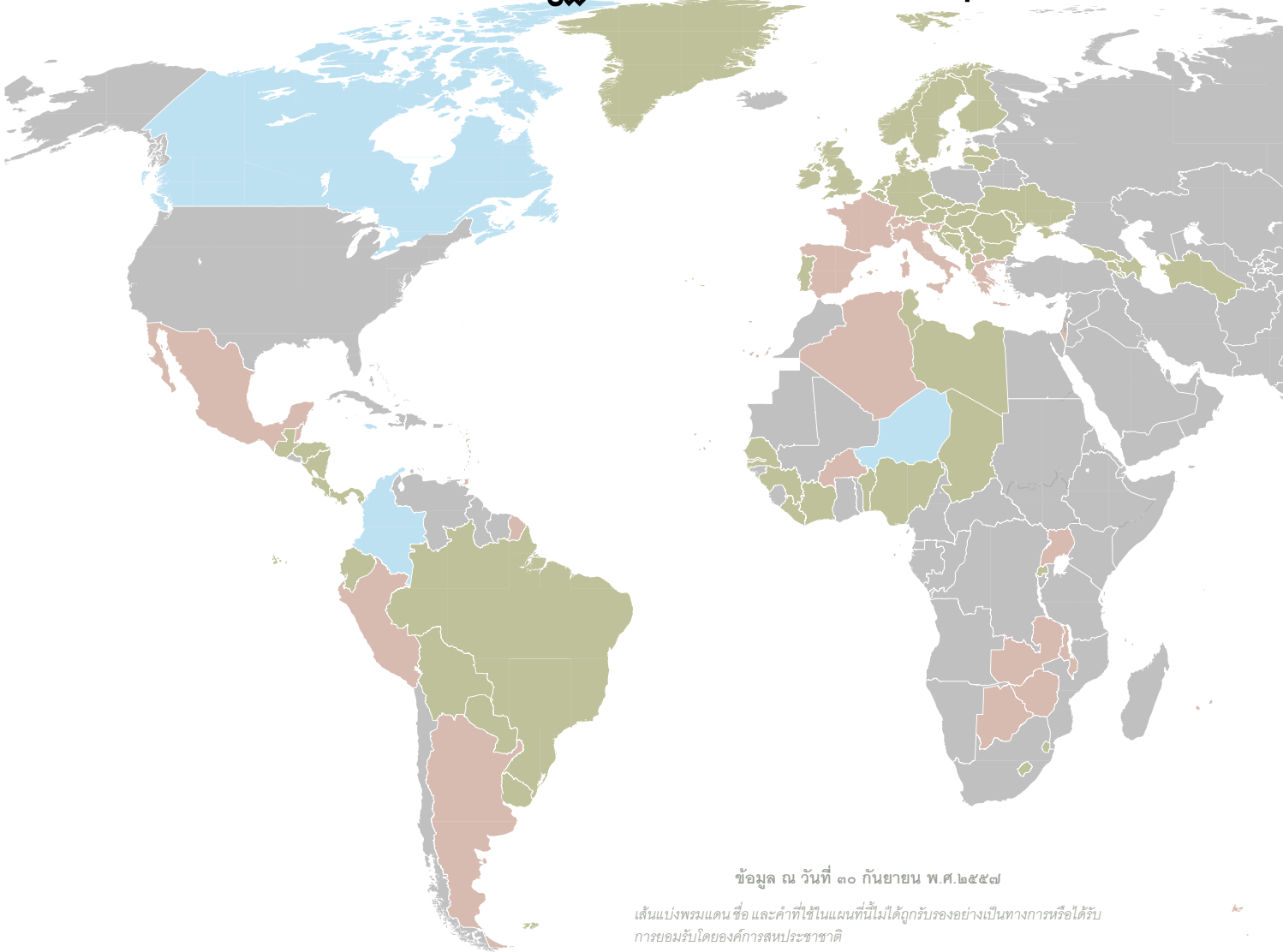
หลายครอบครัวต้องทนกลักรุ่นสู่รุ่นกับการตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ แม้ว่าจะมี
รากเหง้าและมีความผูกพันอันยาวนานกับชุมชนและประเทศชาติของตน บางคนต้องกลายเป็นคน
ไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยปัญหาที่เกิดจากการดำเนินงานของรัฐ ความบกพร่องของระบบที่ทำให้พวกเขา
ขาดเอกสารหรือถูกลี้ภัย

เป็นเวลากว่าสองทศวรรษ หลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต และยังมีคนจำนวนกว่า
๖๐๐,๐๐๐ คนที่ยังคงอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

ชาวพินาร์ที่พูดภาษาอูรดูจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ คนถูกรัฐบาลบังคลาเทศปฏิเสธการให้สัญชาติ
หลังจากที่ประเทศได้รับเอกราชใน พ.ศ.๒๕๑๔ นอกจากนี้การพิจารณาคดีของศาลรัฐธรรมนูญ
แห่งสาธารณรัฐโดมินิกัน ใน พ.ศ.๒๕๕๖ ทำให้ชาวโดมินิกันนับหมื่นคนซึ่งส่วนใหญ่มีเชื้อสายไฮติ
ถูกเพิกถอนสัญชาติอันเป็นผลทำให้ไม่ได้รับสิทธิต่างๆ ตามไปด้วย ชาวโรฮิงญาจำนวนมากกว่า
๘๐๐,๐๐๐ คน ในประเทศเมียนมาร์ถูกปฏิเสธการให้สัญชาติภายใต้กฎหมายพลเมือง พ.ศ.๒๕๒๕

**ประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติ
จำนวนมากกว่าสามล้าน
คนอาศัยอยู่ในประเทศ
เพียงแค่ ๑๐ ประเทศ
เท่านั้น**

รัฐภาคีของอนุสัญญา

ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๕๗

เส้นแบ่งพรมแดน ชื่อ และคำที่ใช้ในแผนที่นี้ไม่ได้ถูกรับรองอย่างเป็นทางการหรือได้รับการยอมรับโดยองค์การสหประชาชาติ

“ความฝันของฉันคือการมีเอกสารเพื่อที่ฉันจะสามารถไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งได้ ฉันต้องการให้รัฐบาลมองเห็นและรับฟังฉัน”

- อดีตคนไร้รัฐไร้สัญชาติในแอฟริกาใต้

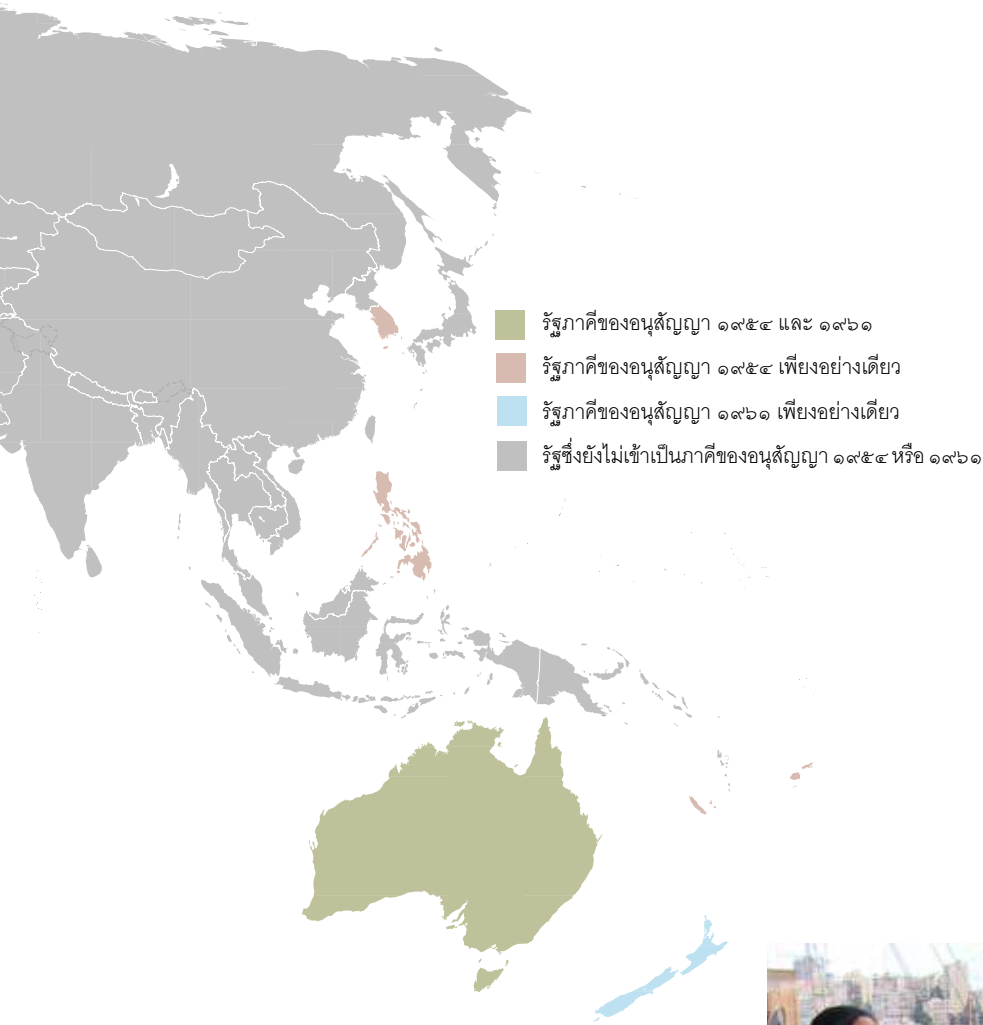
ทำให้พวกเขาถูกลดทอนเสรีภาพในการเดินทาง การนับถือศาสนาและการศึกษาไปอย่างมาก

มากกว่าหนึ่งในสามของประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติในโลกนี้เป็นเด็ก และตราบาปของความไร้รัฐไร้สัญชาติจะติดตามพวกเขาไปตลอดชีวิต แม้กระทั่งหลังจากที่ตายไปแล้ว ถ้าพวกเขามีลูก รุ่นลูกก็จะยังคงอยู่ในภาวะนี้เช่นเดียวกัน และวิกฤตการณ์จะยังคงยึดเยื้อต่อไป

ปัญหาที่เก่าแก่มานับศตวรรษนี้ได้เริ่มกระตุ้นการตระหนักรู้ของประชาคมนานาชาติขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อคำบางคำ เช่น คำว่า ‘ไร้มนุษยธรรม’ ‘น่าละอาย’ และ ‘ข้อบกพร่องในกฎหมายระหว่างประเทศ’ถูกนำมาใช้กับสภาพการณ์ของบุคคลที่ไร้รัฐไร้สัญชาติ

เมื่อ พ.ศ.๒๕๓๓ UNHCR ได้รับมอบหมายให้ช่วยเหลือผู้ลี้ภัยซึ่งไร้รัฐ จะเห็นว่าผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัยจำนวนมากไม่เพียงเป็นคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติ แต่พวกเขาเหล่านี้มักจะถูกนับรวมไปกับจำนวนของผู้ลี้ภัยและผู้ขอลี้ภัย ตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของจำนวนผู้ลี้ภัยทั้งหมดที่ UNHCR ดำเนินการให้ไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศที่สาม เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ ในช่วงศตวรรษ

ว่าด้วยภาวะไร้รัฐ

ในช่วงสี่ปีที่ผ่านมา มีประเทศต่างๆ เข้าร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ๑๙๖๑ มากกว่าเมื่อตอนที่อนุสัญญาได้รับการรับรองเมื่อสี่ทศวรรษมาแล้ว

๑๙๗๐ UNHCR ได้รับมอบหมายให้ช่วยเหลือกลุ่มบุคคลดังกล่าวภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ๑๙๖๑ และได้มีบทบาทมากขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๘

กฎหมายสำคัญที่รองรับการทำงานของ UNHCR คือ ๑๙๕๔ อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ และ ๑๙๖๑ อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ซึ่งอนุสัญญาทั้งสองฉบับนี้มีเครื่องมือทางกฎหมายอื่นๆ สนับสนุน เช่น ๑๙๔๘ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และตราสารระดับสากลและระดับภูมิภาคว่าด้วยสิทธิมนุษยชนหลายฉบับซึ่งส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิในการถือสัญชาติ

ในประเทศเลบานอน ลิล มีสถานะซึ่งเรียกว่า "maktoum al qaed" หรือ "ไม่ปรากฏอยู่ในบันทึก" เธอบอกว่าการเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ "ทำให้ความฝันของเธอแตกสลาย" ลิลเป็นโรคไตขั้นร้ายแรง เธอเป็นหัวหน้าครอบครัวของลูกชายสองคนซึ่งยังเด็กอยู่และไร้รัฐไร้สัญชาติเช่นเดียวกับเธอ เธอไม่รู้ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับลูกหากเธอต้องเสียชีวิตลง

© UNHCR / S. NANDLALL / AUGUST 2014

“รูปแบบการลงโทษที่ป่าเถื่อนยิ่งกว่าการทรมาน”

๑๐ ปีแห่งการรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

© UNITED NATIONS / AUGUST 1961

ผู้แทนจาก ๒๙ ประเทศได้ร่วมลงนามในอนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ๑๙๖๑ ณ สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ กรุงนิวยอร์ก ตั้งในภาพ มารีโอ อมาดีโอ แห่งประเทศอาร์เจนตินา กำลังลงนามรับรองอนุสัญญาในนามของประเทศของเขา

อย่างไรก็ตามเป็นเวลาหลายทศวรรษที่ดูเหมือนว่า การแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาตินี้เป็นไปด้วยความยากลำบาก รัฐบาลหลายประเทศและประชาคมโลกดูจะไม่สนใจกับปัญหานี้เท่าไรนัก และบ่อยครั้งที่ทำให้อีกเหตุการณ์ยืดเยื้อออกไปมากกว่าที่จะใช้ความพยายามในการแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วง

UNHCR ยืนยันว่า ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาตินี้ โดยส่วนใหญ่แล้วสามารถหลีกเลี่ยงได้ และด้วยเจตจำนงทางการเมืองที่แน่วแน่ ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้เช่นกัน

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปได้ยากคือ การที่รัฐบาลและ UNHCR ไม่มีข้อมูลเพียงพอของจำนวนประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก และบ่อยครั้งที่ประชากรกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่จะไม่ได้รับการจดบันทึกเท่านั้น แต่ยังถูกละเลยจากรัฐและไม่ถูกนับรวมเข้าไปในทะเบียนประชากรของชาติและในฐานข้อมูลต่างๆ นอกจากนี้ยังมีอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ถูกนับรวมไปในการทำสำมะโนประชากร จากข้อมูลขององค์การสหประชาชาติพบว่า จากจำนวน ๑๔๒ ประเทศที่เริ่มมีการสำรวจสำมะโนประชากรระดับชาติตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘ พบว่ามีเพียง ๑๑๒ ประเทศเท่านั้นที่มีการถามคำถามว่าด้วยเรื่องสัญชาติรวมอยู่ในการสำรวจด้วย และในจำนวนนี้

ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

ปลายทศวรรษ ๑๙๖๐	พ.ศ. ๒๕๖๕	พ.ศ. ๒๕๕๔	พ.ศ. ๒๕๔๑	พ.ศ. ๒๕๔๓	พ.ศ. ๒๕๔๗	พ.ศ. ๒๕๔๘
นักวิชาการด้านกฎหมายได้ระบุว่า ‘ความไร้รัฐไร้สัญชาติคือ ‘การไร้ซึ่งมนุษยธรรม’	สันนิบาตชาติสนับสนุนให้รัฐสมาชิกออกเอกสารแสดงตัวตนให้แก่ประชาชนจำนวน ๘๐๐,๐๐๐ คนซึ่งถูกเพิกถอนสัญชาติรัสเซีย	ประเทศเยอรมันได้ผ่านการแก้ไขกฎหมายพลเมืองให้ชาววัยซิงถูกเนรเทศได้รับสัญชาติเยอรมัน	ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน – สัญชาติได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง	ก่อตั้ง UNHCR	อนุสัญญาว่าด้วยสถานะของบุคคลไร้รัฐ ๑๙๕๔ ขององค์การสหประชาชาติได้รับการรับรอง	วอร์เรน ประธานศาลสูงสุดของอเมริกาประณามว่า ความไร้รัฐไร้สัญชาติเป็น “รูปแบบการลงโทษที่ป่าเถื่อนยิ่งกว่าการทรมาน”

น้อยกว่า ๒๕ เปอร์เซ็นต์ของแบบสำรวจสัมภาษณ์ในประชากรมีตัวเลือกเพื่อให้เจ้าหน้าที่ที่ทำการสำรวจสามารถเติมคำตอบว่า “ไร้รัฐ” หรือ “ไม่มีสัญชาติ” เมื่อทำการสัมภาษณ์บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ

เมื่อไม่กี่ปีมานี้เองที่การแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และสามารถสังเกตเห็นได้

จำนวนรัฐที่เข้าร่วมเป็นภาคีของอนุสัญญาทั้งสองฉบับมีเพิ่มขึ้น โดยสามปีที่ผ่านมามีรัฐ ๒๖ รัฐเข้าร่วมเป็นภาคี จึงทำให้มีจำนวนรัฐภาคีอนุสัญญา ๑๙๕๔ รวมทั้งสิ้น ๘๒ ประเทศ และมีรัฐเข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญา ๑๙๖๑ จำนวน ๖๐ ประเทศ และมีหลายประเทศที่ได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ใน พ.ศ.๒๕๕๑ ศาลสูงบังคลาเทศตัดสินให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งพูดภาษาอูรดูจำนวน ๓๐๐,๐๐๐ คนได้รับการรับรองความเป็นพลเมือง ในขณะที่เดียวกันประเทศเวียดนามได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาค่าความไร้รัฐไร้สัญชาติให้กับอดีตผู้ลี้ภัยจากประเทศกัมพูชา และได้ดำเนินการคืนสัญชาติให้กับผู้หญิงนับพันคน ซึ่งต้องกลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติหลังจากที่พวกเขาถูกลืมเลือนในการขอสัญชาติตามสามีชาวต่างประเทศ นอกจากนี้นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๕๒ อดีตพลเมืองของสหภาพโซเวียตจำนวนกว่า ๖๐,๐๐๐ คนได้กลายเป็นพลเมืองของประเทศคีร์กีสถาน และจำนวนอีกกว่า ๑๕,๐๐๐ คนได้ถือสัญชาติเติร์กเมนิสถาน ส่วนในประเทศอิรัก สมัยที่อยู่ภายใต้การปกครองของซัดดัม ฮุสเซน ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกา ปี ๑๙๙๐ (พ.ศ. ๒๕๓๓) เพิกถอนสัญชาติชาวเฟลี เคิร์ด จนกระทั่งรัฐบาลชุดใหม่ได้ยกเลิกกฎหมายนั้น ประเทศโกตดิวัวร์ได้มีการแก้กฎหมายใน พ.ศ.๒๕๕๖ เพื่อให้การขอสัญชาติสามารถทำได้โดยผ่านกระบวนการที่ไม่ซับซ้อน ซึ่งทำให้บุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนมากในจำนวนทั้งหมด ๗๐๐,๐๐๐ คน สามารถยื่นขอสัญชาติได้

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวความสำเร็จเฉพาะบุคคลซึ่งล้วนสร้างแรงบันดาลใจ

ด้วยความพยายามอันยิ่งใหญ่ของหญิงสาวที่ไร้รัฐไร้สัญชาติอย่าง **ศรีนวล** เธอต่อสู้จนได้รับสัญชาติไทยและยังเป็นแรงบันดาลใจให้กับชาวบ้านอีกนับร้อยจากหมู่บ้านของเธอได้ลุกขึ้นมาดำเนินรอยตาม

ห่างออกไปอีกซีกโลกหนึ่ง ในประเทศโกตดิวัวร์ **เบีย ทัสสุเมน** อดีตคนไร้รัฐไร้สัญชาติ ซึ่งต่อมาหลังจากได้รับสัญชาติ เขาสามารถสมัครแข่งขันเพื่อเข้าทำงานในสำนักงานท้องถิ่นของเมืองบูอ์เฟิลได้ และเพื่อนของเขาที่เคยไร้รัฐไร้สัญชาติอีกห้าคนต่างชนะการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น

“เวลาที่ฉันบอกคนอื่นว่าฉันเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ สิ่งที่ฉันเห็นจากพวกเขาคือสีหน้าประหลาดใจ เมินเฉย และไม่ใช่แว้งใจ มันเหมือนกับตอนที่มีการค้นพบไวรัสเอดส์เป็นครั้งแรก แล้ววู้ๆ คนก็เกิดสงสัยขึ้นมาทันทีว่าใครกันติดเชื้อ”

- ไรยา จากประเทศฝรั่งเศส

© UNHCR / G. CONSTANTINE / 2009

หนทางที่จะนำไปสู่การมีสัญชาตินั้นมักจะยากลำบาก นี่คือการเอกสารทั้งหมดที่หญิงไร้รัฐไร้สัญชาติคนหนึ่งต้องแสดงเมื่อเธอพยายามยื่นขอสัญชาติ

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามี

พ.ศ. ๒๔๙๔	พ.ศ. ๒๕๐๔	พ.ศ. ๒๕๑๗	พ.ศ. ๒๕๓๔	พ.ศ. ๒๕๔๔	พ.ศ. ๒๕๕๔	พ.ศ. ๒๕๕๗
ศาลโลก หรือ ศาลยุติธรรมระหว่างประเทศ หรือ ไอซีเจ (International Court of Justice) ยืนยันว่า กฎหมายสัญชาติของแต่ละประเทศต้องเคารพกฎหมายระหว่างประเทศ	อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ๑๙๖๑ ขององค์การสหประชาชาติ ได้รับการรับรอง	สมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติได้มอบหมายให้ UNHCR มีหน้าที่ช่วยเหลือประชาชนไร้รัฐไร้สัญชาติภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยการลดภาวะไร้รัฐ ๑๙๖๑	ภารกิจของ UNHCR ได้ขยายไปทั่วโลก เพื่อป้องกันและลดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ และให้ความคุ้มครองบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติ	Inter-American Court of Human Rights ได้ตัดสินเรื่องความไร้รัฐและสิทธิในสัญชาติ	การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในการประชุมระดับรัฐมนตรีที่กรุงเจนีวา มีรัฐมากกว่า ๖๐ รัฐได้ให้คำมั่นสัญญาเกี่ยวกับประเด็นภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ	UNHCR เริ่มการรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติภายในเวลา ๑๐ ปี

เบีย ทัสสุเมน กล่าวว่า “พวกเราทำงานด้วยความรักเพื่อให้ชุมชนของเรามีความเป็นอยู่ที่ดี เพราะเราเองเคยถูกกีดกันให้เป็นคนชายขอบมาก่อน”

เพื่อต่อยอดการทำงาน UNHCR ได้เปิดตัวการรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติภายในเวลา ๑๐ ปี

และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ท้าทายของการรณรงค์นี้ UNHCR ได้กำหนดวิธีการสำคัญเพื่อให้รัฐได้ใช้ดำเนินการเพื่อแก้ไขภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ ดังนี้

- แก้ไขสถานการณ์หลักของภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ โดยผ่านทางกฎหมายหรือปฏิรูปนโยบายควบคู่ไปกับการรณรงค์สิทธิในความเป็นพลเมือง
- รับประกันว่าจะไม่มีเด็กคนใดเกิดมาโดยตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ
- ป้องกันการเพิกถอนสัญชาติบนพื้นฐานของการเลือกปฏิบัติ

เด็ก: เด็ก ‘ไม่มีตัวตน’ มีจำนวนนับล้าน ๆ คน

ทุก ๆ สิบนาทีกจะมีเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติหนึ่งคนเกิดขึ้นมาในห้าประเทศ และในห้าประเทศนี้มีจำนวนประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติกว่าครึ่งของทั้งหมดในโลกอาศัยอยู่ โดยไม่มีการให้ความคุ้มครองทางกฎหมายใดๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

มากกว่าหนึ่งในสามของประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติในโลกนี้เป็นเด็ก เด็กหลายคนต้องตกกระไดพลอยโจนอย่างไม่มีทางเลือกในแง่ของกฎหมายตั้งแต่วันที่พวกเขาเกิด และใช้เวลาส่วนใหญ่ของชีวิตต่อสู้กับความไม่เท่าเทียมที่ได้รับตกทอดมา บ่อยครั้งที่ส่งต่อความชอกช้ำใจนี้ไปยังคนรุ่นต่อไป

แม้แต่การจดทะเบียนการเกิดของเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติสักคนอาจจะเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ ซึ่งส่งผลให้ทารกนั้นกลายเป็น ‘คนที่ไร้ตัวตน’ ขึ้นมาทันทีในสายตาของรัฐบาล เขาหรือเธอกลายเป็นเป้าหมายของการถูกละเมิดและถูกปฏิเสธนับตั้งแต่การที่ไม่สามารถเข้าถึงการรับวัคซีนเพื่อช่วยชีวิต จนกระทั่งถึงการได้รับการปกป้องคุ้มครองจากการที่ต้องแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อย

จากการที่ต้องนำใบมรณบัตรของปู่มาแสดงเพื่อการยืนยันสัญชาติ **ฮุสเซน** เด็กหนุ่มชาวเคนยาถามขึ้นว่า “คุณลองนึกดูสิ มีคนมาขอสิ่งที่คุณไม่มี มาบอกให้คุณแสดงหลักฐานที่คุณยังไม่รู้ด้วยซ้ำว่าจะพิสูจน์ยังไง เมื่อตอนที่ปู่ตาย ผมยังไม่เกิดด้วยซ้ำ”

ความเสี่ยงของเด็กที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนและต้องกลายเป็นเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติมีมากขึ้นเมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งบังคับให้พวกเขาจำต้องละทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือน หรือเมื่อเขาเกิดในระหว่างการพลัดถิ่น ทั้งนี้นับตั้งแต่สถานการณ์ความรุนแรงเริ่มต้นขึ้น พ่อแม่ผู้ลี้ภัยชาวซีเรียได้ให้กำเนิดเด็กจำนวนกว่า ๕๐,๐๐๐ คนในประเทศจอร์แดน อิรัก เลบานอน ตุรกีและอียิปต์ ซึ่งเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่มีสิทธิที่จะได้รับสัญชาติซีเรีย แต่ก็มียุทธศาสตร์หนึ่งที่ยังคงไม่ได้รับการจดทะเบียนการเกิด ซึ่งพวกเขาอาจจะต้องเผชิญกับปัญหาที่ยั่งยืนในการพิสูจน์เรื่องนี้ต่อไปในอนาคต

แต่การจดทะเบียนก็ไม่ได้เป็นกระบวนการที่ง่ายเสมอไปสำหรับผู้ลี้ภัย ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงที่เกิดสถานการณ์ความขัดแย้ง ผู้ลี้ภัยจำนวนมากสูญเสียเอกสารหลักฐานระบุตัวตนไป ซึ่งเป็น

- ยกเลิกการกีดกันทางเพศสภาพในกฎหมายสัญชาติ
- ให้สถานะความคุ้มครองกับผู้ย้ายถิ่นที่ไร้สัญชาติ และ
- ออกเอกสารแสดงสัญชาติให้แก่ผู้ที่มีสิทธิจะได้รับ

ในการเรียงลำดับความสำคัญในการจัดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดไปนั้น **อันโตนิโอ กูเตเรส ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ** กล่าวว่า “มันเป็นเรื่องน่าเศร้าที่ปัจจุบันมีประชาชนจำนวนนับล้านๆ คนต้องอยู่โดยปราศจากสัญชาติ มันต่างกับการต่อสู้ที่ใช้อาวุธเพราะรัฐบาลทุกรัฐบาลที่มีความหวังโยปัญหาอันมีอำนาจอยู่แล้วที่จะใช้ในการแก้ไขปัญหาเรามีโอกาสอย่างไม่เคยมีมาก่อนที่จะจัดการกับความอยุติธรรมนี้ ณ จุดนี้ถึงเวลาแล้วที่ต้องลงมือปฏิบัติ ผมขอยืนยันกับรัฐบาลทั้งหลายว่า UNHCR มีความมุ่งมั่นที่จะสนับสนุนความพยายามของรัฐบาลในการจัดภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดสิ้นไป”

© UNHCR / D. BOSHOFF / NOVEMBER 2012

มาเรียเด็กหญิงที่ไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งเกิดจากบิดามารดาชาวคิวบาซึ่งอพยพไปอยู่นอกประเทศทำให้เธอไม่สามารถขอสัญชาติคิวบาได้

“ในฐานะแม่ บางครั้งฉันพยายามที่จะทำความเข้าใจ นานที่ลูกของฉันเกิดมา เธอก็เข้าสู่ฝันร้าย นั่นคือการเป็น “คนไร้รัฐไร้สัญชาติ” มันเกิดขึ้นได้ อย่างไรก็ตามที่เด็กคนหนึ่งเกิดมาในขณะที่เดียวกัน เธอกลับถูกปฏิเสธไม่ให้มีสิทธิขั้นพื้นฐานที่สุดที่มนุษย์ทุกคนพึงมี”

- แม่ของมาเรีย

“รูปแบบการลงทะเบียนที่ป่าเถื่อนยิ่งกว่าการทรมาน”

๑๐ ปีแห่งการรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

© UNHCR/A. SEN/NOVEMBER 2013

ผู้ลี้ภัยที่ไร้รัฐไร้สัญชาติจากประเทศซีเรียถือบัตร makoumeen ซึ่งออกให้กับชาวเคิร์ดที่ไร้รัฐไร้สัญชาติที่ไม่ได้จดทะเบียนบัตรนี้ไม่มีศักดิ์และสิทธิใดๆ

สิ่งที่จำเป็นในการใช้จดทะเบียนการเกิดให้กับเด็กผู้ลี้ภัยระหว่างที่ต้องอยู่ในประเทศที่ให้ที่พักพิงนอกจากนี้อุปสรรคปัญหาที่ยังเกิดขึ้นในกรณีที่ต้องจดทะเบียนให้กับเด็กที่เกิดนอกสมรสหรือเด็กที่เกิดจากพ่อแม่ที่การแต่งงานทางศาสนาไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ ในประเทศเลบานอน UNHCR พบว่าเด็กเกิดใหม่จำนวน ๗๘ เปอร์เซ็นต์ที่ถูกสำรวจนับตั้งแต่เดินทางมาเข้ามาในเลบานอน พ่อแม่ผู้ลี้ภัยชาวซีเรียนั้นไม่ได้นำไปจดทะเบียนกับหน่วยงานภาครัฐ การศึกษาวิจัยยังคงดำเนินต่อไปเพื่อประเมินขนาดของปัญหาในประเทศหลักๆ ที่ให้ที่พักพิง UNHCR ยังคงทำงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐต่างๆ เพื่อทำให้กระบวนการจดทะเบียนนั้นง่ายขึ้น รวมถึงทำให้ผู้ลี้ภัยสามารถเข้าถึงการจดทะเบียนสมรสและการจดทะเบียนการเกิดได้มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ UNHCR ยังได้ร่วมกับ UNICEF และองค์กรภาคีอื่นๆ ในการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักรู้และอธิบายระเบียบขั้นตอนต่างๆ ให้แก่ผู้ลี้ภัย โดยมีการจัดทำแผ่นพับและฉายวิดีโอให้ความรู้ที่หน่วยให้ความช่วยเหลือในค่ายผู้ลี้ภัยและตามจุดลงทะเบียน

การศึกษา : สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่ถูกปฏิเสธ?

การศึกษาเป็นประเด็นปัญหาที่มีความยุ่งยากซับซ้อนเป็นพิเศษ เด็กที่ไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถถูกปฏิเสธการเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ถูกปฏิเสธการเข้าเรียนในระดับที่สูงขึ้นและถูกตีตราจากครูและนักเรียนคนอื่น ๆ

จูเลียนา จากสาธารณรัฐโดมินิกันกล่าวว่า “สิ่งที่กระทบกับฉันมากที่สุดคือการที่ฉันไม่สามารถชี้แจงเรื่องของลูกๆ ได้” เธอเล่าต่อไปว่า “ทางโรงเรียนขอเอกสารต่างๆ ของลูก” เอกสารซึ่งจูเลียนาไม่มี “ฉันอยากให้ลูกๆ ได้เรียนหนังสือและมีความเจริญก้าวหน้ากว่าฉัน” แต่การที่ไม่มีเอกสาร

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

สเตฟาน สวิก

พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๘๖
นักเขียน ชาวออสเตรเลีย
ถูกทำให้ต้องไร้รัฐไร้สัญชาติ
ในปี พ.ศ. ๒๕๘๖

© UNHCR / A. ZHOROBAEV / DECEMBER 2010

หลักฐานเหล่านั้น ทำให้ลูกของเธอ และคนอื่นๆ อีกมากมายอาจจะไม่สามารถแม้กระทั่งพยายามที่จะมีชีวิตอย่างปกติได้

ซีลา ซึ่งเติบโตมาโดยตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศเวียดนาม กล่าวว่า “ฉันพลาดโอกาสที่จะได้รับทุนไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น เพราะว่าฉันไม่มีบัตรประจำตัวและไม่มีสัญชาติ”

ในประเทศศรีลังกา แม่ที่ต้องดูแลลูกสามคน หนึ่งในนั้นเป็นโรคลมชัก ผู้เป็นแม่เผชิญกับความยากลำบากเมื่อลูกต้องเข้ารับการศึกษาและรับเงินสงเคราะห์ ครอบครัวต้องอยู่กันอย่างอดคัดขีดสนเนื่องจากเธอไม่สามารถหางานทำได้

บางครั้งการทำให้ห้อยายและการข่มขู่ให้หวาดกลัวก็ถูกนำมาใช้ เด็กหญิงคนหนึ่งจากสาธารณรัฐโดมินิกัน เล่าว่า “ครูเดินเข้ามาในห้องเรียนแล้วบอกให้คนที่ไม่มีบัตรประจำตัว ให้ยกมือขึ้น” เธอเล่าต่อไปว่า “แล้วนักเรียนที่มีบัตรประจำตัวก็ล้อเลียนพวกเราที่ไม่มีบัตร พวกเขาพูดว่า ‘รถบรรทุกจะมาขนพวกเธอไปเนรเทศออกนอกประเทศ พวกเธอจะไม่ได้สอบ พวกเธอเสียเวลาเปล่าๆ ชีวิตพวกเธอไปไม่ถึงไหนหรอก’”

ในประเทศเมียนมาร์ มีจำนวนเด็กหญิงที่ไร้รัฐไร้สัญชาติเพียง ๔.๘ เปอร์เซ็นต์และเด็กชายที่ตกอยู่ในภาวะเดียวกันอีก ๑๖.๘ เปอร์เซ็นต์เท่านั้นที่เรียนจบชั้นประถมศึกษา เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเด็กชายและเด็กหญิงอื่นๆ ๔๐.๙ และ ๔๖.๒ เปอร์เซ็นต์

แต่บางครั้งเด็กๆ ก็เป็นฝ่ายชนะและผลที่ได้ก็ช่างน่าประทับใจ เด็กที่ไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนมากที่ไม่ย่อท้อและในที่สุดก็ประสบความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่

ศรีวันวล เป็นผู้ที่เรื่องราวอันน่าประทับใจ เธอเผชิญอุปสรรคนานัปการกว่าจะสามารถจบการศึกษามาได้ เธอเพียรพยายามและจบการศึกษาโดยได้รับความช่วยเหลือจากมูลนิธิท้องถิ่น เธอมุ่งมั่นที่จะเรียนต่อและได้รับทุนการศึกษาเต็มจำนวนให้ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นที่ที่ทำให้เธอรู้สึกประหลาดใจมากที่สุดที่คนที่นี่ “ปฏิบัติกับฉันด้วยความเสมอภาค แม้ว่าฉันบอกกับเขาว่าฉันเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาตินะ แต่พวกเขาก็ยังอยากที่จะเป็นเพื่อนฉัน”

“ฉันสามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้อย่างอิสระ” เธอเล่าต่อไปอีกว่า “ฉันไม่ใช่คนเดิมเหมือนตอนที่อยู่เมืองไทยแล้ว ฉันได้แต่คิดว่า ‘ทำไมนะ ฉันถึงไม่สามารถรู้สึกแบบนี้ได้เวลาที่อยู่ในประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของตัวเอง’” แต่เมื่อเธอต้องกลับบ้าน “เพื่อต่ออายุเอกสารการเดินทาง ฉันรู้สึกเหมือนการต่อสู้ดิ้นรนของฉันต้องเริ่มขึ้นอีกครั้ง”

จากความรู้ความสามารถที่ได้จากการศึกษาเล่าเรียน เธอเดินทางกลับมาประเทศไทยและสามารถต่อสู้อันตรายที่ไร้รัฐไร้สัญชาติไทยในที่สุด ความสำเร็จของเธอในครั้งนี้ทำให้หลายๆ คนในหมู่บ้านเดียวกับเธอดำเนินรอยตาม

การรณรงค์ของ UNHCR ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไขปัญหภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ นี้เป็นผลมาจากการที่ทุกวันนี้มีเด็กจำนวนนับพันคนต้องเผชิญกับความยากลำบาก ดังเช่นที่ศรีวันวลเคยเผชิญ

© GREG CONSTANTINE

เด็กๆ ในเมืองเทลีป็อก รัฐซาบาห์ ประเทศมาเลเซีย เด็กหลายคนที่เป็นลูกของผู้ที่ย้ายถิ่นฐานไม่สามารถระบุสัญชาติได้ เด็กบางคนที่ไม่มีเอกสารใดๆ ทั้งสิ้นก็ไม่สามารถเข้าโรงเรียนได้

ครอบครัว: ภายใต้อ้อมอก ความกดดันอันต่อเนือง

“ถ้าฉันรู้ว่าจะมีปัญหาแบบนี้เกิดขึ้น ฉันจะไม่แต่งงานกับสามีเป็นอันขาด ฉันไม่เข้าใจว่า ทำไมลูกๆ ของฉันจะต้องมารับกรรมจากสิ่งที่ฉันก่อตอนนี้ลูกๆ ของฉันไม่สามารถเข้าโรงเรียนหรือรับการรักษาพยาบาลได้ และสามีของฉันก็เจ็บปวดกับปัญหาพวกนี้”

- หญิงชาวจอร์แดนแต่งงานกับชายชาวต่างชาติซึ่งเขาไม่สามารถส่งต่อสัญชาติไปให้ลูกได้

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

**อิกอร์
สตราวินสกี**

พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๑๔
นักประพันธ์
กลายเป็นบุคคลไร้รัฐ
ไร้สัญชาติในปี พ.ศ. ๒๕๖๔

การที่ไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นสามารถทำให้สถาบันครอบครัวอันเป็นความสัมพันธ์ระดับพื้นฐานของมนุษย์ผิดเพี้ยนและบ่อยครั้งถูกทำลายลงไป

ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติทำให้คนหนุ่มสาวมีความคิดที่ไม่อยากจะทำแต่งงานตั้งแต่แรกและไม่ต้องต้องการที่จะมีลูก แม้ว่าเขาทั้งสองจะสานความสัมพันธ์กันแล้วก็ตาม ความกดดันของการที่ ‘ไม่มีตัวตน’ สามารถทำลายสถาบันครอบครัวได้ทั้งจากการที่ต้องพลัดพรากจากกันทางกายภาพหรือกระทั่งสถานการณ์ที่บีบบังคับทางกฎหมาย

ฝันร้ายนี้อาจจะคงอยู่หลายชั่วอายุคน และวงจรแห่งความสิ้นหวังและน่าอดสูนี้ก็ยังคงจะดำเนินต่อไป

โคซาลา ชายหนุ่มที่ไร้รัฐไร้สัญชาติจากประเทศเวียดนามต้องการที่จะแต่งงาน แต่เขาเล่าว่า “พ่อแม่ของแพนผมถามผมว่า ‘ผมเป็นใคร’ ผมไม่มีเอกสารอะไรเลย ผมไม่มีบัตรประจำตัว ไม่มีสัญชาติ ผมไม่สามารถที่จะมีทะเบียนสมรสจากทางการได้”

การตัดสินใจที่เป็นไปไม่ได้

การที่พวกเขาว่าเขาจะส่งต่อความไร้รัฐไร้สัญชาติของเขาไปสู่ลูกๆ นั้น คู่รักที่ไร้รัฐไร้สัญชาติคู่นี้บอกกับ UNHCR ว่าทั้งสองตัดสินใจที่จะไม่สร้างครอบครัว เพราะพวกเขาไม่สามารถทนเห็นลูกๆ ต้องเผชิญชะตากรรมที่ยากลำบากและสิ้นหวังอันเกิดจากการที่ต้องไร้รัฐไร้สัญชาติเช่นเดียวกับพ่อแม่ได้ ฝ่ายภรรยาบอกว่า “ฉันรู้สึกแย่มากเวลาที่เห็นคนอื่นมีลูก เพราะว่าฉันไม่สามารถมีลูกได้” เธอบอกอีกว่า “คู่แต่งงานทุกๆ คู่ต่างต้องการที่จะมีลูก”

ในประเทศมาดากัสการ์ **เอลีน่า** ได้ตอกย้ำเรื่องที่ปวดใจนี้อีกครั้ง เธอบอกว่า “ฉันต้องการจะมีลูกจริงๆ เสียที ฉันแต่งงานมานานพอควรแล้ว แต่ฉันก็ยังจะมีลูกไม่ได้จนกว่าฉันจะได้รับสัญชาติ”

ในประเทศเบลเยียม **กาบิรี** ชายไร้รัฐไร้สัญชาติจากตะวันออกกลาง ไม่สามารถแต่งงานกับคนรักซึ่งเป็นพลเมืองของสหภาพยุโรปได้ เนื่องจากเขาไร้รัฐไร้สัญชาติและขาดเอกสารสำคัญแสดงตัวตน อีกทั้งเขายังไม่สามารถรับรองความเป็นบิดาอย่างเป็นทางการให้กับลูกๆ ของเขาได้

เรื่องน่าปวดหัวเกี่ยวกับกฎหมายยังมีอีกมาก บ่อยครั้งที่คนไร้รัฐไร้สัญชาติต้องเจอปัญหาที่แก้ไม่ตกในเรื่องทรัพย์สินหรือสิทธิในการปกครองบุตรเมื่อเวลาที่คู่สมรสเสียชีวิตลงหรือต้องแยกทางกัน

ในแต่ละวันคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติมีความเสี่ยงที่จะถูกจับกุมหรือถูกคุมขัง เพราะไม่มีเอกสารแสดงตัวตนจากทางการ พวกเขามีชีวิตอยู่ด้วยความหวาดกลัวตลอดเวลาว่าจะถูกเนรเทศหรือบางครั้งต้องใช้วิธีการหลบหนีและแยกครอบครัวเมื่อเข้าตาจน เพื่อแก้ปัญหาความไร้รัฐไร้สัญชาติของลูก

© UNHCR / B. SOKOL / JULY 2014

การกีดกันทางเพศสภาพเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยมีใครสังเกตเห็น ปัจจุบันมีประเทศ ๒๗ ประเทศที่ยังคงห้ามไม่ให้ผู้หญิงส่งต่อสัญชาติให้กับบุตรได้อย่างเท่าเทียมกับผู้ชาย **นาบีลา** แม่ชาวซีเรียมีความกังวลเกี่ยวกับลูกสาวที่ไม่มีสัญชาติ ซึ่งเธอไม่สามารถได้สัญชาติตามพ่อ หากพ่อแม่ไม่หย่ากันได้ เธอกล่าวอย่างสิ้นหวังว่า “แม้ว่าลูกสาวของฉันจะมีปริญญาจากมหาวิทยาลัยดามัสกัส แต่การที่เธอไม่ได้เป็นพลเมืองหรือไม่มีเอกสารแสดงตัวตน เธอก็ไม่สามารถรับข้อเสนองานหรือโอกาสในการที่จะได้เดินทางไปไหนต่อไหนได้ เธออายุเพียงแค่ ๒๕ ปี แต่อนาคตของเธอช่างมืดมนเหลือเกิน”

บางครั้งด้วยสภาพการณ์ของครอบครัวก็ทำให้เจอทางเลือกที่น่ากลัว

คู่สมรสบางคู่ต้องการที่จะหย่า ส่วนหนึ่งก็เพราะว่าการหย่าเป็นหนึ่งในการตัดสินใจเพียงไม่กี่ทางที่พวกเขาสามารถควบคุมได้ทั้งหมด และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะการหย่าเป็นหนึ่งในวิธีการที่จะออกจากวังวนแห่งความสิ้นหวัง ในบางประเทศมีกฎระเบียบโบราณเกี่ยวกับสัญชาติที่ให้การหย่าเป็นช่องทางให้เด็กซึ่งเกิดจากพ่อที่ไร้รัฐไร้สัญชาติกับแม่ที่มีสัญชาตินั้นได้สัญชาติ แม้ว่าเด็กเหล่านี้จะได้สัญชาติ แต่ก็เป็นการได้มาซึ่งต้องจ่ายด้วยความแตกสลายของครอบครัว

ไซดา จากประเทศโมร็อกโกไม่สามารถส่งต่อสัญชาติให้กับลูกๆ ของเธอได้เนื่องจากเธอเป็นผู้หญิง การที่ไม่มีสัญชาติทำให้ครอบครัวของเธอไม่มีสิทธิอยู่อาศัยและเมื่อลูกๆ บรรลุนิติภาวะพวกเขาเจอปัญหาที่จะต้องเดินทางออกนอกประเทศทุกๆ สามเดือนเพื่อต่อวีซ่าและเดินทางกลับเข้ามาใหม่ แต่ก็ขอบคุณที่กฎหมายนี้ได้รับการแก้ไขใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งเปลี่ยนชีวิตของเด็กนับพันคนให้ดีขึ้นรวมถึงลูกๆ ของไซดาด้วย โมร็อกโกเป็นหนึ่งใน ๑๒ ประเทศที่มีการปฏิรูปกฎหมายสัญชาติในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งอนุญาตให้มารดาสามารถส่งต่อสัญชาติให้กับบุตรได้เช่นเดียวกับบิดาซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาที่น่าส่งเสริม

คำพิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญในสาธารณรัฐโดมินิกันได้พรากความเป็นพลเมืองของชาวโดมินิกันเชื้อสายไฮติจำนวนกว่า ๒๐๐,๐๐๐ คนไป ครอบครัวนับพันต้องตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติโดยทันที สมาชิกเพียงสองคนจากทั้งหมดเก้าคนของครอบครัวเอสปีนาลที่ยังคงเป็นพลเมืองโดมินิกันอยู่ถูกต้องตามกฎหมาย

ใน ๒๗ ประเทศ เด็กอาจต้องไร้รัฐไร้สัญชาติ เนื่องจากผู้หญิงไม่มีสิทธิเช่นเดียวกับผู้ชาย ในการส่งต่อสัญชาติไปยังบุตร

ชีวิตประจำวัน : ความคับข้องใจและความอับยศอดสู

เมื่อครั้งแอนเจลา ลัวส์ โจเซฟ มีอายุ ๑๗ ปี เขาได้รับการเสนอให้เซ็นสัญญามูลค่า ๓๕๐,๐๐๐ ดอลลาร์สหรัฐ เพื่อเป็นนักเบสบอลกับทีมซานฟรานซิสโก ไจแอนท์ แต่ต่อมาข้อเสนอนี้ถูกยกเลิกไปเนื่องจากเขาเกิดในสาธารณรัฐโดมินิกันแต่เขาถูกปฏิเสธความเป็นพลเมืองและไม่มีเอกสารแสดงตัวตนจากทางการ

ในประเทศโกตดิวัวร์ ชายคนหนึ่งกำลังเก็บเมล็ดโกโก้ในไร่ ประชาชนเรือนแสนในประเทศโกตดิวัวร์มีปัญหาเรื่องสัญชาติซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้ง ขณะนี้รัฐบาลกำลังดำเนินการเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาเรื่องสัญชาติเหล่านี้

© UNHCR / G. CONSTANTINE

อุปสรรคต่างๆ ที่เด็กๆ ต้องเจอที่ติดตามพวกเขาไปตลอดชีวิต ทำให้ชีวิตยากลำบากและบางครั้งทำให้การรักษายาบาล การมีงานทำ หรือใช้สวัสดิการสังคมอื่นๆ ไม่สามารถเป็นไปได้

อิซซา เน้นย้ำถึงความคับข้องใจของการเป็น ‘คนไร้ตัวตน’ ในประเทศเคนยา เขาอธิบายอย่างน่าเวทนาว่า “คุณไม่สามารถออกจากบ้านได้” ตามหลักแล้วการออกจากบ้านโดยไม่มียุติบัตรแสดงตัวตนนับว่าเป็นความผิดทางอาญา เขาตั้งคำถามว่า “ที่นี่ ถ้าคุณไม่สามารถออกจากบ้านได้แล้ว คุณจะอยู่ยังไง คุณจะหางานทำได้ยังไง” เขาพูดต่อไปว่า “คุณไม่สามารถเปิดบัญชีธนาคารได้ คุณทำธุรกิจไม่ได้ คุณไม่สามารถครอบครองอะไรได้เลยเพราะคุณไม่มีตัวตน”

เรีลยา เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีผลงานตีพิมพ์จำนวนมากภายใต้ชื่อของเธอ แต่ด้วยความที่เป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศฝรั่งเศส เธอพบว่าไปไม่ได้เลยที่เธอจะถูกว่าจ้างหรือได้รับการยอมรับ เธอบอกว่า “สีหน้าว่างเปล่าที่คนอื่นๆ แสดงใส่คุณนั้น มันฆ่าคุณ”

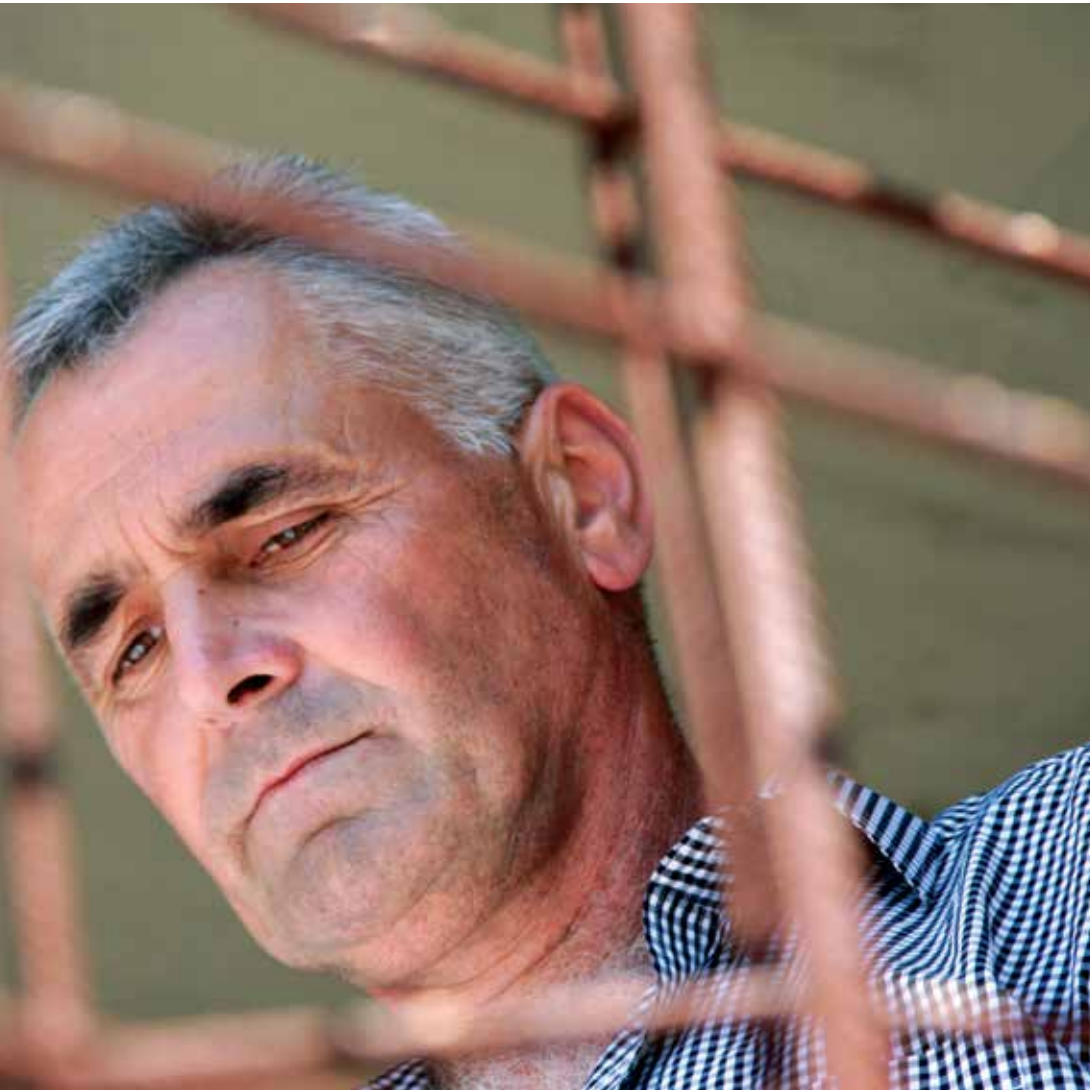
ถูกจำกัดโดยสิ้นเชิง

ในหลายประเทศทั่วโลกงานหลายประเภทที่ต้องห้ามหรือมีข้อจำกัดอย่างเข้มงวดสำหรับคนที่ไม่ได้เป็นประชาชนของชาตินั้น ซึ่งรวมถึง งานราชการ งานสอนหนังสือ งานที่เกี่ยวกับกฎหมาย การแพทย์และวิศวกรรม คนไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนหนึ่งถูกกันออกไปจากตลาดแรงงานด้วยเช่นกัน

และถึงแม้ว่าพวกเขาจะสามารถหางานทำได้ แต่บ่อยครั้งที่คนไร้รัฐไร้สัญชาติจำเป็นต้องยอมรับค่าแรงในอัตราที่ต่ำกว่าคนที่ถือสัญชาติของรัฐนั้น มีโอกาสเพียงน้อยนิดที่จะได้รับการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งและสามารถที่จะถูกไล่ออกจากงานเมื่อไรก็ได้ **อับดุลอะห์มัน** ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศคูเวต บอกว่า “เงินเดือนของผมนั้นก็แค่เงินค่าขนมเท่านั้น”

จากสถานการณ์ดังกล่าว คนไร้รัฐไร้สัญชาติต้องเผชิญกับความกดดันที่ใหญ่หลวงในทุกๆ วันยิ่งกว่าคนกลุ่มอื่นๆ

ยกตัวอย่างในประเทศเมียนมาร์ ตามปกติแล้วประชาชนที่ถือสัญชาติสามารถใช้บริการของโรงพยาบาลและคลินิกของรัฐได้ แต่เนื่องด้วยกฎระเบียบของรัฐ คนไร้รัฐไร้สัญชาติจำเป็นต้องไปใช้บริการของคลินิกเอกชนซึ่งมีราคาแพงกว่า หรือต้องไปใช้บริการขององค์กรที่ไม่แสวงหาผลกำไร

© UNHCR / N. LUKINI / JULY 2014

นัสเรห์ ฮีตซิก เกิดเป็นพลเมืองมอนเตเนโกรและได้รับการลงทะเบียนเป็นชาวเซอร์เบีย เขาต้องกลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติในช่วงข้ามคืนเนื่องจากความผิดพลาดในการทำเอกสารของเขา เขามีชีวิตที่มั่นคงที่เมืองบาร์ประเทศมอนเตเนโกร เขามีบ้านทำงานให้กับบริษัทก่อสร้างและเป็นที่รู้จักกันดีของคนในชุมชน แต่ตอนนี้เขาถูกเพิกถอนสัญชาติและเอกสารต่างๆ เขาบอกว่าเขารู้สึกเหมือนมีชีวิตอยู่ในสถานกักกันโรค

สาเหตุอันดับหนึ่งของความไร้รัฐไร้สัญชาติที่เกิดขึ้นในทศวรรษ ๑๙๙๐ คือ การล่มสลายของสหภาพโซเวียตและยูโกสลาเวีย ส่วนสาเหตุหลักของทศวรรษนี้คือ การเลือกปฏิบัติ

แทน ซึ่งแบบแผนเช่นนี้ยังพบเจอได้ในอีกหลายๆ ประเทศ

ในประเทศเคนยา รัฐบาลได้มีการแจกจ่ายมุ้งกันยุงฟรี แต่เฉพาะครัวเรือนที่มีเอกสารแสดงตัวตนเท่านั้นจึงจะได้รับ

ผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติคนหนึ่งถามขึ้นด้วยความคับข้องใจว่า “มาเลเซียเล่นงานเฉพาะชาวเคนยาเท่านั้นหรือหรือ”

บางกรณีอาจจะสามารถหาทางออกได้ แต่น้อยครั้งที่จะไม่เจอกับปัญหา

สไลมาน ไม่ได้รับอนุญาตให้ทำงานเนื่องจากเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ แต่อย่างไรก็ตามเขาประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจเหล็กกล้าในประเทศเลบานอน ทั้งนี้บริษัทของเขาจดทะเบียนในนามของภรรยาซึ่งถือสัญชาติเลบานอน

นอกจากนี้สไลมานยังเป็นนักแข่งรถที่ประสบความสำเร็จ และได้มีการปลูกต้นซีดาร์อย่างเป็นทางการเพื่อเป็นเกียรติแก่เขาในฐานะนักกีฬาที่ประสบความสำเร็จ แต่ไม่ว่าเขาจะเพียรพยายามสักเพียงใดก็ตาม เพื่อที่จะให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลสัญชาติเลบานอน เขาก็ยังคงไม่สามารถเป็นตัวแทนของประเทศเลบานอนไปแข่งขันกีฬาในระดับนานาชาติได้และยังคงเป็นคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติต่อไป เขากล่าวด้วยความเจ็บปวดและคับข้องใจว่า “ผมอายุเกือบจะ ๕๐ แล้ว และผมก็เหนื่อยเต็มทีกับการอ่อนวอนร้องขอ”

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

มาร์ค ซากัล

พ.ศ. ๒๔๓๐ - ๒๕๒๘

ศิลปิน

ลี้ภัยจากยุโรปไปอเมริกาในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เขาถือหนังสือเดินทางนั้นเซ็น

การมีส่วนร่วม: ก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

คนไร้รัฐไร้สัญชาติไม่ต้องการอะไรมากไปกว่าการได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม – เป็นส่วนหนึ่ง

แต่บ่อยครั้งที่เป็นไปไม่ได้ พวกเขาไม่มีสิทธิไม่มีที่ปรึกษาไม่ว่าจะทางสังคมหรือทางอาชีพการงาน และบ่อยครั้งที่ไม่มีความเสี่ยง ไม่มีอำนาจต่อรองในชุมชนที่พวกเขาส่วนใหญ่อยู่อาศัยมานานหลายปี

หญิงคนหนึ่งในประเทศบรูไนดารุสซาลาม แสดงความรู้สึกออกมาว่าเธอลิ้นหวังเพียงใด เธอกล่าวว่า “ถึงแม้ว่าฉันจะแสดงความคิดเห็นออกมา แต่ฉันก็ไม่คิดว่าความคิดเห็นของฉันมันจะสำคัญอะไร”

และแน่นอนอิทธิพลของชุมชนท้องถิ่นและรัฐก็ส่งผลกระทบต่อที่รุนแรงแม้แต่กับกลุ่มคนที่ถูกกีดกันเหล่านั้น คนไร้รัฐไร้สัญชาติส่วนใหญ่ในประเทศเอสโตเนียได้พูดในการสัมภาษณ์หลายครั้งว่า ในสายตาของพวกเขาประเทศชาติก็คือบ้าน และพวกเขาไม่ได้ต้องการอะไรมากไปกว่าการได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในกระบวนการทางการเมืองอย่างเต็มรูปแบบ

เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติทั่วโลก คนไร้รัฐไร้สัญชาติในเอสโตเนียสามารถออกเสียงเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นได้ แต่ยังไม่สามารถสมัครลงแข่งขันเป็นผู้แทนในการเลือกตั้งไม่สามารถเข้าร่วมในการทำประชามติระดับชาติ หรือเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภา หรือการเข้าร่วมกับพรรคการเมืองได้

ดั่ง เรลยา ที่อาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศสได้กล่าวเอาไว้อย่างจริงจังว่า ไม่มีอะไรที่จะก่อให้เกิดความหวังหรือในบางครั้งก็ยากเกินกว่าที่จะบรรยาย กับความรู้สึกที่ได้อยู่ในบ้านของตัวเอง เธอบอกว่า “ในประเทศรัสเซีย มีพื้นที่หนึ่งที่ไม่ค่อยมีคน เรียกว่า ผักขมหนาม มันได้แต่ปลิวไปปลิวมา ปลิวไปตามลม เสมือนความที่ไม่มีสัญชาติ สำหรับฉัน ฉันต้องการจะฝังรากของฉันที่ใดสักแห่ง”

ไร้สิทธิไร้เสียง

ในบางประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงและในบางสถานการณ์คนไร้รัฐไร้สัญชาติเริ่มที่จะมีจุดยืนในสังคม บ่อยครั้งที่ได้รับความสะดวกเหลือจากคนไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยตนเองและกลุ่มคนทำงานรณรงค์ในท้องถิ่น

คดีหนึ่งซึ่งยื่นฟ้องโดย The Urdu-speaking Peoples Youth Rehabilitation Movement (กลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อการฟื้นฟูเยาวชนผู้พูดภาษาอูรดู) ต่อศาลสูงแห่งบังคลาเทศ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ศาลพิพากษาว่า สมาชิกของชนกลุ่มน้อยที่พูดภาษาอูรดูซึ่งตกอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติมาตั้งแต่ครั้งประเทศบังคลาเทศได้รับเอกราชนั้น แท้จริงแล้ว พวกเขาเป็นพลเมืองของประเทศ

ศาลได้ตั้งข้อสังเกตว่า “การที่ทั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองไว้บนสมมติฐานที่ผิดโดยไม่ให้ความกระจ่างมานานหลายทศวรรษนั้น ประเทศชาติไม่ได้รับประโยชน์อันใด แต่กลับยิ่งสูญเสียความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่พวกเขาสามารถร่วมในการสร้างประเทศชาติได้”

กลุ่มเคลื่อนไหวระดับรากหญ้าของหนุ่มสาวที่ไร้รัฐไร้สัญชาติชาวบราซิล ที่ใช้ชื่อว่า กลุ่ม Brasilerinhos Apátridas ได้มีการชุมนุมของบรรดาผู้ที่ออกไปอาศัยอยู่ในต่างแดนและถูกๆ ของพวกเขา ในการผลักดันให้มีการแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. ๒๕๕๐ จนประสบผลสำเร็จ โดยที่บทบัญญัตินี้กำหนดให้เด็กที่เกิดนอกประเทศจากบิดามารดาชาวบราซิลต้องกลับมาพำนัก

“ในชีวิตทางการเมืองของประเทศนี้ ฉันไม่มีสิทธิมีเสียงอะไรเลย”

- ชายไร้รัฐไร้สัญชาติ
ในบอลลติก

ประชาชนไร้รัฐ
ไร้สัญชาติแทบจะ
ไม่เคยมีสิทธิในการ
ลงคะแนนเสียง
เลือกตั้งหรือสมัคร
เพื่อเข้าทำงาน
ราชการ

© UNHCR / WU/JULY 2014

ในประเทศเสียมราฐก่อนจึงจะได้รับสัญชาติ ซึ่งบ่อยครั้งที่ข้อกำหนดนั้นส่งผลให้เด็กกลายเป็นคนไร้รัฐ ไร้สัญชาติ มีการประมาณการว่ามีเด็กจำนวนมากถึง ๒๐๐,๐๐๐ คนที่จะสามารถได้รับสัญชาติ บราซิลอันเป็นผลมาจากการปฏิรูปกฎหมายนี้

กลุ่มผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศมอริตาเนียและประเทศเคนยาได้ใช้กลไกทางสิทธิมนุษยชน ในการยื่นข้อร้องเรียนในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ในที่อื่นๆ ยังมีกลุ่มต่างๆ ที่ใช้วิธียื่นข้อร้องเรียน เติมนขบวนในที่สาธารณะ หรือใช้สื่อทางสังคมเพื่อเรียกร้องให้มีการหาทางออกให้กับปัญหาของพวกเขา

เจ.เอส. เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของคนที่ไร้รัฐไร้สัญชาติ ผู้ซึ่งต้องการให้คนได้รับทราบความคิดเห็นของเธอ เธอมีเชื้อสายมาลาเวียน แต่เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศซิมบับเว จนกระทั่งเมื่ออายุได้ ๑๐ ปี เธอจึงเดินทางไปยังประเทศแอฟริกาใต้กับแม่ ก่อนที่แม่จะทิ้งเธอไป เธอพยายามที่จะให้ได้มาซึ่งเอกสารของประเทศซิมบับเวถึงขนาดเดินทางกลับไปประเทศซิมบับเว เพื่อดำเนินการยื่นขอเอกสารที่จำเป็น แต่ก็ไม่สำเร็จ เธอไม่สามารถแต่งงานอย่างถูกต้องตามกฎหมายกับคนรักของเธอได้ เพราะเธอเป็นบุคคลที่ไม่มีเอกสารหลักฐานใดๆ และเธอกังวลว่าลูกจะต้องกลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ และไม่มีสิทธิไม่มีเสียงเช่นเดียวกัน

“ความฝันของผมคือการได้ถือเอกสาร เพื่อที่ผมจะได้มีสิทธิออกเสียงได้ ผมอยากให้รัฐบาลมองเห็นผม รับรู้ปัญหาของผมและรับฟังเสียงของผม ตอนนั้นผมแก่แล้วแต่ยังคงมองดูความฝันของผมอยู่ ผมอยากให้เขาเหมือนาคศ”

แม้ว่าจะมีการรวมตัวขององค์กรต่างๆ ในสหประชาชาติ องค์กรเอกชนและนักเคลื่อนไหวในท้องถิ่นที่กำลังพยายามแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติอยู่แล้วนั้น ส่วนสำคัญของการรณรงค์เพื่อ ยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติของ UNHCR คือการช่วยประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน รัฐบาล องค์กรระหว่างประเทศต่างๆ ภาคประชาสังคม และกลุ่มผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ ทั้งนี้ เพื่อก่อตั้ง ‘พันธมิตรระดับโลก’ และกระชับความร่วมมือในการต่อสู้กับภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดสิ้นไป

การเฉลิมฉลองในหมู่บ้าน ดรอนกูอิน ประเทศโกตดิวัวร์ เด็กๆ ในหมู่บ้านได้รับสตูดิโอ ซึ่งช่วยรับประกันว่าพวกเขา ได้รับการยอมรับเป็นพลเมืองของประเทศโกตดิวัวร์

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

มิสทิสสลาฟ รอสโทรโวิทซ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ – ๒๕๕๐
นักเซลโล วาทยากร และนักเคลื่อนไหวทางการเมือง อยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติระหว่าง พ.ศ. ๒๕๒๐ – พ.ศ. ๒๕๓๓

ความปลอดภัย: มีชีวิต อยู่ภายใต้การข่มขู่

ภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติสามารถเป็น
ชนวนให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง
ชุมชนที่มีความเห็นต่างหรือแม้กระทั่ง
ความขัดแย้งในรัฐเอง แต่ในขณะที่
เดียวกันการแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐ
ไร้สัญชาติก็ทำให้เกิดหนทางใหม่ได้
ด้วยเช่นกัน

การที่ประชาชนต้องตกอยู่ในวงจร
ของการถูกคุมขังหรือติดอยู่ในกับดักใน
บ้านของตนเองมานานหลายปีกับความ
รู้สึกที่อาจจะถูกทรยศจากเพื่อนและ
ญาติ ล้วนเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นในประเทศที่มีการพัฒนาที่สุดในโลกและในขณะเดียวกันก็เกิด
ขึ้นในภูมิภาคที่มีปัญหาความไม่มั่นคงยึดเยื้อมาเป็นเวลานาน

ประชากรที่ไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนนับร้อยนับพันคนที่อาศัยอยู่ในแอฟริกาตะวันตกรัฐโกตดิวัวร์
เมื่อเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ประเด็นที่ถูกโหมกระพือให้คุโชนมากขึ้นคือ
ข้อพิพาทเรื่องความเป็นตัวตนชาวไอวอรีแชนและประเด็นเรื่องสัญชาติ

ชุมชนผู้ลี้ภัยทั่วโลกมักจะมีประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกบังคับให้ต้องหลบหนีจากสถานการณ์
ที่ไม่ปลอดภัยรวมอยู่ด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการเพิ่มความตึงเครียดให้กับชุมชนท้องถิ่นและรัฐ

คนไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะมีชีวิตอยู่ในภาวะที่ถูกปิดกั้น กาบิรี อาศัยอยู่ในประเทศเบลเยียมเล่า
ว่า “ผมไม่กล้าออกไปไหน” “ทุกที่ที่ผมไป ผมกลัวว่าจะมีคนมาถามหาเอกสารแสดงตัวตนของผม”
อุม ซาดี ซึ่งมีลูกชายที่ไม่มีสัญชาติสามคน อาศัยอยู่ในตะวันออกกลาง หลายครั้งเธอต้องไปช่วย
ลูกชายออกมาจากคุกหลังจากที่เขาถูกจับระหว่างเดินทางไปทำงานในตอนเช้าตัว อุม ซาดี บอก
ว่า “ฉันไปโรงพักเพื่อรับตัวลูกตอนตีสอง มีครั้งหนึ่งตอนตีสาม นีหรือชีวิต ไม่เลย ชีวิตไม่ใช่แบบนี้”

คนไร้รัฐไร้สัญชาติจากประเทศเมียนมาร์ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศบังคลาเทศถูกพันธนาการให้
อยู่ในวงจรอุบาทว์ของการถูกคุมขังต่อเนื่องนานนับปี ซึ่งหลังจากที่พวกเขาได้รับการปล่อยตัวจาก
จุดตรวจคนเข้าเมือง หรือหลังจากที่ได้รับโทษทางอาญาแล้ว พวกเขาจะถูกจับกุมอีกครั้งในทันที
เนื่องจากทางการไม่สามารถผลักดันพวกเขากลับประเทศเมียนมาร์ที่ซึ่งไม่ยอมรับ ‘ความมีตัวตน’
ของพวกเขา เนื่องจากเป็น ‘คนไร้ตัวตน’ พวกเขาตั้งชื่อเรียกตัวเองว่า ‘นักโทษที่ถูกปล่อยตัว’ และ
มักจะได้รับความเห็นอกเห็นใจจากผู้ต้องขังคนอื่นๆ

ไร้ขอบเขต

ตราบาปของความไร้รัฐไร้สัญชาตินั้นไม่มีขอบเขต

“เขาออกไปจับขังให้ผมเมื่อ
ผมยื่นบัตรประจำตัวให้เขา
ตอนนี้ผมสามารถขับรถ
สามล้อเครื่องเพื่อหา
เลี้ยงชีพได้แล้ว ลูกสาว
สองคนของผมได้รับให้เข้า
เรียนในโรงเรียนประถม
และตอนนี้ผมกำลัง
วางแผนที่จะย้ายบ้าน”

- อดีตคนไร้รัฐไร้สัญชาติ
ที่พูดภาษาอูรดู
ในประเทศบังคลาเทศ

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

**มาร์กาเรเต้ โวน
หรือตตา**

นักสร้างภาพยนตร์
เกิดมาโดยไม่มีสัญชาติในประเทศ
เยอรมันในปี พ.ศ. ๒๕๔๕

© UNHCR / G. CONSTANTINE / 2009

คนไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะได้รับปฏิบัติเช่นคนเข้าเมืองแบบไม่ปกติ ในประเทศอังกฤษ หนึ่งในสามของคนไร้รัฐไร้สัญชาติที่ถูกสัมภาษณ์เพื่องานศึกษาวิจัยในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ พบว่า ในครั้งหนึ่งๆ ที่พวกเขาถูกคุมขังจะมีระยะเวลาที่ต่างกันจากเพียงไม่กี่วันจนในบางกรณีถูกคุมขังนานถึงห้าปีภายใต้อำนาจของสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองของประเทศอังกฤษ

หญิงคนหนึ่งอาศัยอยู่ในประเทศศรีลังกา ซึ่งต่อมาเธอได้รับสัญชาติอื่นเป็นผลมาจากการปฏิรูปกฎหมายทั้งระบบแล้วว่า “มีอยู่ครั้งหนึ่งฉันไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าไปในโรงเรียนที่ลูกสาวฉันเรียนอยู่ เพราะว่าฉันไม่มีเอกสารแสดงตัวตน” เธอบอกว่า “ฉันหลีกเลี่ยงที่จะไม่เข้าไปในเมืองเวลาที่มียุทธการความขัดแย้งเพราะฉันไม่มีบัตรประจำตัว ฉันกลัวว่าจะถูกตำรวจจับ”

เนื่องจากคนไร้รัฐไร้สัญชาติมักจะไม่มียุทธการแสดงสัญชาติและเอกสารสำคัญแสดงตัวตน พวกเขาจึงเสี่ยงที่จะถูกจับกุม หรือ ถูกคุมขัง ถูกบังคับไล่ออก ถูกขับไล่หรือแม้แต่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ผู้หญิงไร้รัฐไร้สัญชาติคนหนึ่งในประเทศไทยเล่าให้ฟังว่า “มีนักธุรกิจมามองหาเด็กสาวๆ ผู้ชายพวกนี้เป็นพวกค้ามนุษย์ ฉันเห็นเด็กสาวที่ไม่มีสัญชาติบางคนไปกับคนพวกนั้น ไปทำงานขายบริการ”

ความไม่ปลอดภัยเช่นนี้มักจะมีเงื่อนไขและไม่เคยหายไปแต่จะรุกล้ำเข้ามาถึงในส่วนความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดที่สุด คนที่ไม่มีเอกสารอะไรเลยมักจะไม่สามารถครอบครองสมบัติอะไรได้ ชายคนหนึ่งจากกลุ่มประเทศแถบอ่าวเปอร์เซียบอกว่า “ผมต้องจดทะเบียนรถยนต์ของผมในชื่อของน้องชาย” “ผมชอบเขานะ ผมคิดว่าเขาเป็นคนดี อย่างไรก็ตามผมก็มักจะบอกน้องสาวให้เธอพูดแต่เรื่องดีๆ ของผมให้เขาฟัง ผมไม่อยากทำให้เขาโกรธเพราะไม่เช่นนั้นผมอาจจะไม่เหลืออะไรเลย”

แต่ทั้งนี้ทั้งลือแห่งความยุติธรรมก็ส่งผลให้กับบางคน อย่างเช่นในประเทศไทยคนที่ถูกยึดทรัพย์สินไปมักจะไปขอความช่วยเหลือได้จากผู้นำชุมชน และเมื่อไม่นานมานี้ชื่อเรียกร้องทางสิทธิมนุษยชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นไร้รัฐไร้สัญชาติก็ได้รับการพิจารณาและประสบความสำเร็จไม่ว่าจะเป็นจากศาลในยุโรป แอฟริกา และได้เกิดความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ได้มีการตัดสินใจร้องเรียนประเด็นสิทธิมนุษยชนว่าด้วยความไร้รัฐไร้สัญชาติเกิดขึ้นในศาลยุโรป ศาลแอฟริกัน และศาลร่วมของประเทศในแถบทวีปอเมริกา

บน

ชายหญิงไร้รัฐไร้สัญชาติ มักจะยอมเสี่ยงชีวิตในสภาพที่ สิ้นหวังเพื่อหาทางแก้ปัญหา เรื่องสถานะของพวกเขา

ซ้าย

กว่าสองทศวรรษหลังจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต เอกสารเพียงชิ้นเดียวที่ประชาชนไร้รัฐไร้สัญชาติจำนวนมากมีอยู่คือ หนังสือเดินทางของอดีตสหภาพโซเวียต

ในระยะเวลา ๒๐ ปี ที่ผ่านมา ความไร้รัฐไร้สัญชาติเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดการสู้รบระหว่างสองประเทศในแอฟริกา

ทางออกของ ปัญหา

ปัญหาของการถูกกีดกันให้เป็นชายขอบหยั่งรากมานานนับศตวรรษ ประชากรไร้รัฐไร้สัญชาติของโลกจำนวน ๑๐ ล้านคนถูกกีดกันให้เป็นคนชายขอบและมีชีวิตอยู่อย่างไร้ตัวตน ชีวิตของพวกเขาทำให้ต้องเผชิญกับความยุ่งยากหรือถูกทำลายจากผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ หรือทางการเมืองอย่างเหลือคณานับ

ถึงวันนี้ฝืนร้ายก็ยังคงเกิดขึ้น หญิงคนหนึ่งจำให้และกล่าวว่า “ไม่มีชีวิตอยู่เสียยิ่งดีกว่าอยู่แบบไม่มีเอกสารแสดงตัวตน” หรือเด็กหนุ่มคนหนึ่งจากสาธารณรัฐโดมินิกันไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีจากความยากจนและถูกปฏิเสธไม่ให้เห็นตามความฝันที่จะเป็นนักเบสบอลอาชีพ และผู้หญิงคนหนึ่งในประเทศมาดากัสการ์ปฏิเสธที่จะสร้างชีวิตครอบครัวจนกว่าเธอจะได้รับสัญชาติ

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ยังมีเรื่องราวของบุคคลและประเทศชาติซึ่งเป็นแสงสว่างแห่งความหวัง: ผู้หญิงไทยคนหนึ่งซึ่งต่อสู้เพื่อให้ตัวเองได้รับสัญชาติ และเธอได้ช่วยเหลือคนไร้สัญชาติคนอื่นๆ ให้ได้รับสัญชาติ ชายชาวไอวอรีโคสต์คนหนึ่งซึ่งปัจจุบันได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเมืองท้องถิ่นอย่างแข็งขัน หรือการที่ศาลสูงบังคลาเทศได้รับรองสัญชาติของชนกลุ่มน้อยที่พูดภาษาอูรดูและการให้สัญชาติแก่ประชาชนจำนวนกว่า ๖๐,๐๐๐ คนในประเทศเคอร์กีสถาน

การรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติภายในเวลา ๑๐ ปีของ UNHCR นับว่าเป็นหน้าตาแห่งโอกาสที่จะร้อยรวมเอาสาธารณชน การสนับสนุนจากระดับประเทศและระดับสากลเข้าด้วยกันเพื่อจัดร่องรอยของความไร้รัฐไร้สัญชาติให้หมดไปภายในหนึ่งทศวรรษ

ในประวัติศาสตร์นั้นความไร้รัฐไร้สัญชาติถูกทำให้เกิดขึ้นได้ภายในชั่วพริบตาเดียวแต่สามารถดำรงอยู่และส่งผลกระทบต่อคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า และหากไม่มีการลงมือแก้ไขปัญหานี้เสียแล้วประชากรที่ไม่มีสิทธิไม่มีเสียงในการเลือกตั้งนี้จะเพิ่มจำนวนขึ้นไปเรื่อยๆ อย่างไรก็ตามความไร้รัฐไร้สัญชาติก็สามารถแก้ไขได้ภายในเวลาเพียงแค่ชั่วขณะหนึ่งเช่นกัน

ปัจจัยหลักที่นำไปสู่ทางออกของปัญหาคือเจตจำนงในการเมือง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปที่เรียบง่ายและมีค่าใช้จ่ายน้อยแต่สามารถส่งผลได้ในทันทีและถาวร

ในช่วงระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา UNHCR ได้สนับสนุนงบประมาณเพื่อแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติและด้วยกระบวนการทำงานพิเศษที่ได้คิดค้นขึ้นโดย กูเดเรส ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ ที่จะจัดสรรทุนเพิ่มเติมให้กับโครงการที่มีความก้าวหน้าและมีความสำคัญ คณะกรรมการบริหารแห่งข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติได้อนุมัติงบประมาณจำนวน ๖๔ ล้านดอลลาร์สหรัฐสำหรับการดำเนินงานใน พ.ศ. ๒๕๕๔

นอกเหนือจากเครือข่ายเจ้าหน้าที่ขององค์กรที่ปฏิบัติงานช่วยเหลือ ให้ความดูแลและคุ้มครองประชากรโลกซึ่งพลัดถิ่นและไร้รัฐไร้สัญชาติทั่วโลกแล้วนั้น ยังมีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจำนวนกว่า ๒๐ คนทั่วโลกเพื่อให้ทำงานร่วมกับรัฐบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ

“หลังจากที่ต้องตกอยู่ในความไม่แน่นอนมาเป็นปีๆ ในที่สุดฉันก็รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศนี้ ประเทศของฉัน คนของฉัน ฉันได้รับสัญชาติของฉันคืนมาและเรารู้สึกได้อีกครั้งของการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศที่ยิ่งใหญ่”

- ซิค อัล-นูมานี
จากประเทศอิรัก

อดีตผู้ไร้รัฐไร้สัญชาติ

**แอนนา
พาฟิโลวา**

พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๗๔

นักบัลเลต์หญิง

กลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติในปี พ.ศ. ๒๕๖๔

หลังจากที่พยายามอย่าง
ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้
ได้เป็นพลเมืองไทย ในที่สุด
ศรีนวลก็ได้รับสัญชาติ
ตั้งแต่นั้นมาเธอได้ก่อตั้ง
องค์กรเพื่อให้ความช่วย
เหลือคนไร้รัฐไร้สัญชาติ
คนอื่นๆ เพื่อให้ได้การ
รับรองเป็นพลเมืองไทย

การแก้ปัญหาภาวะ
ไร้รัฐไร้สัญชาตินั้น
สามารถเป็นไปได้
นับตั้งแต่ พ.ศ.
๒๕๔๖ เป็นต้นมา
คนไร้รัฐไร้สัญชาติ
ทั่วโลกจำนวนกว่า
๔ ล้านคนได้รับ
สัญชาติ

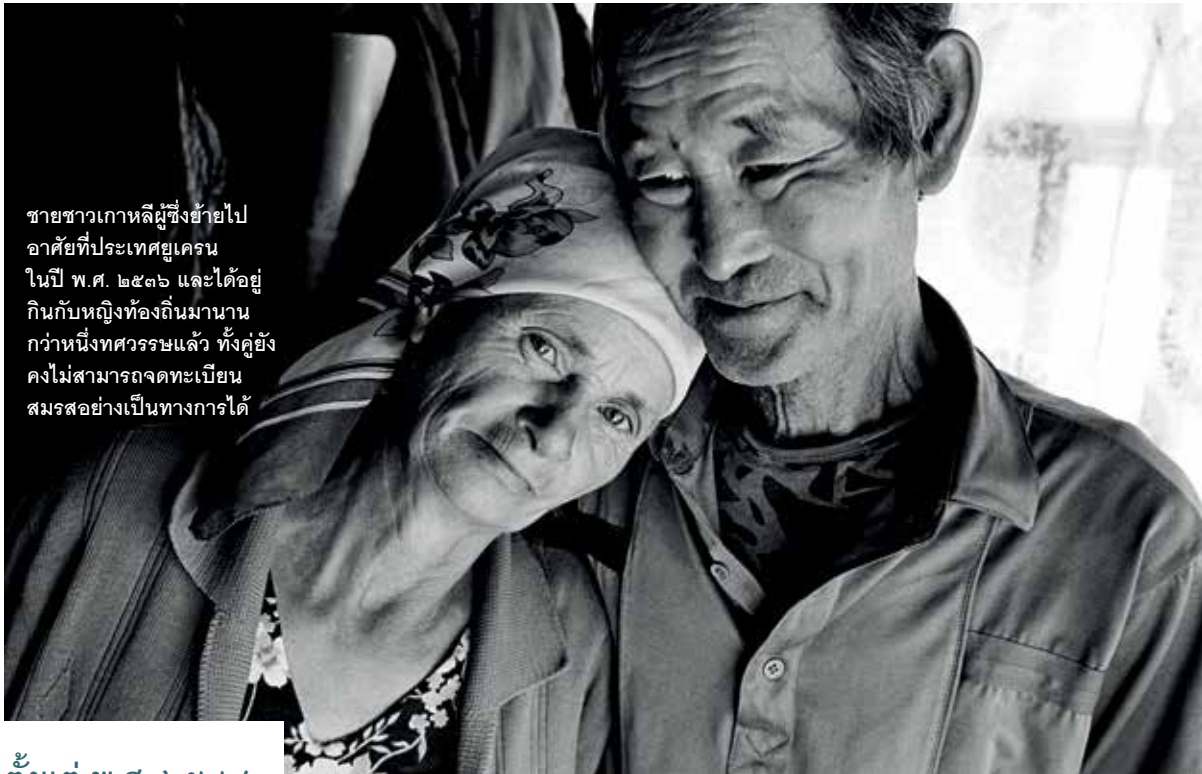
© J. QUINNELL / AUGUST 2009

การรณรงค์เพื่อยุติภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขสถานการณ์ไร้รัฐไร้สัญชาติที่เป็นอยู่ให้หมดสิ้นและเพื่อป้องกันมิให้เกิดกรณีความไร้รัฐไร้สัญชาติขึ้นมาอีกในระยะเวลาอีก ๑๐ ปีข้างหน้า การโน้มน้าวและสนับสนุนรัฐให้ปฏิบัติตามวิธีการที่สำคัญจะสามารถตัดวงจรความไร้รัฐไร้สัญชาติซึ่งกระทบชีวิตของประชาชนทั่วโลกนับล้านๆ คนให้หมดสิ้นไปได้วิธีการดังกล่าวรวมถึง

- **รับประกัน**ว่ามีการจดทะเบียนการเกิดทุกครั้ง ช่วยในการกำหนดพิสูจน์หลักฐานทางกฎหมายในความเป็นบิดามารดาและสถานที่เกิด - องค์กรประกอบที่สำคัญของการพิสูจน์มีความจำเป็นในการกำหนดสัญชาติ
- **รับประกัน**ว่าเด็กทุกคนได้รับสัญชาติ มิฉะนั้นพวกเขาจะกลายเป็นคนไม่มีสัญชาติ ยกตัวอย่างกรณีที่เกิดบิดามารดาของเด็กไร้รัฐไร้สัญชาติอยู่แล้ว เป็นต้น
- **ยกเลิก**การกีดกันทางเพศสภาพในกฎหมายสัญชาติเพื่อให้ผู้หญิงสามารถส่งต่อสัญชาติไปยังบุตรของเธอได้บนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับชาย โดยเฉพาะในกรณีที่บิดาเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติหรือไม่สามารถหรือไม่ประสงค์ที่จะดำเนินการมอบสัญชาติ

ทางออกของ ปัญหา

© UNHCR / G. CONSTANTINE / 2010

ชายชาวเกาหลีผู้ซึ่งย้ายไปอาศัยที่ประเทศยูเครนในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ และได้อยู่กับหญิงท้องถิ่นมานานกว่าหนึ่งทศวรรษแล้ว ทั้งคู่ยังคงไม่สามารถจดทะเบียนสมรสอย่างเป็นทางการได้

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๗
ประเทศจำนวน ๑๒
ประเทศได้มีการปฏิรูป
กฎหมายว่าด้วย
สัญชาติ เพื่ออนุญาต
ให้ผู้หญิงสามารถส่งต่อ
สัญชาติไปยังบุตรได้

หน้าตรงข้าม

อิกน่า ชาวโดมินิกัน เชื้อสายไฮติ ซึ่งถูกเพิกถอนสิทธิความเป็นพลเมืองของโดมินิกัน ทำให้เธอกลายเป็นคนไร้รัฐไร้สัญชาติ อิกน่าเคยถูกเสนอให้ได้รับทุนการศึกษาเพื่อเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยเมื่อเธอมีอายุได้เพียง ๑๖ ปี แต่เนื่องจากเธอไม่สามารถมีบัตรแสดงสัญชาติโดมินิกันได้ ทำให้เธอไม่สามารถเข้าเรียนมหาวิทยาลัยหรือสมัครงานใดๆ ได้ แม้จะรู้สึกท้อแท้แต่เธอก็ไม่ยอมแพ้ อิกน่ากำลังเรียนภาษาอังกฤษและวิชาอื่นๆ และยังคงต่อสู้เพื่อให้ได้ความเป็นพลเมืองกลับคืนมา

ให้กับบุตรของตน ความเสมอภาคทางเพศสภาพในเรื่องสัญชาติสามารถป้องกันเด็กจากภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติได้เป็นจำนวนนับพันราย

- แก้ไขสถานการณ์ความไร้รัฐไร้สัญชาติที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้หมดสิ้นไปโดยการแก้ไขกฎหมายหรือเปลี่ยนนโยบายของรัฐบาล ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นแนวทางแก้ปัญหที่ง่ายที่สุดและมีค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด
- ยกเลิกการเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากเหตุผลด้านเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ศาสนา เพศสภาพ หรือ ความบกพร่องทางกายและจิตใจซึ่งบางครั้งสะท้อนอยู่ในตัวบทกฎหมายและส่งผลกระทบต่อสมาชิกของชนกลุ่มน้อยจำนวนนับแสนคนทั่วโลก

ส่วนมาตรการอื่นๆ ที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับรัฐบาล องค์การระหว่างประเทศองค์กรในระดับภูมิภาคที่เกี่ยวข้อง สาธารณชน การประชุมวิชาการ จะรวมถึง การรับรองสัญชาติให้กับบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการเกิดขึ้นของรัฐใหม่ หรือการเปลี่ยนโหนดินแดนระหว่างรัฐ สนับสนุนให้ทุกประเทศเข้าเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาสองฉบับขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติ รับประกันว่าผู้ย้ายถิ่นที่ไร้สัญชาติได้รับสถานะทางกฎหมายและได้รับสัญชาติผ่านระเบียบการพิจารณาของทางภาครัฐได้ และให้มีการรวบรวมข้อมูลของคนไร้รัฐไร้สัญชาติรวมทั้งสาเหตุที่มาของความไร้รัฐไร้สัญชาติของพวกเขาให้ครบถ้วนสมบูรณ์

กูเตเรส ข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยสหประชาชาติ กล่าวว่า “การยุติความอยุติธรรมทางสังคมซึ่งถูกฝังอยู่ในชีวิตประจำวันมานานนับทศวรรษไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย ๆ แต่มันเป็นสิ่งที่ถูกต้องที่ควรจะทำ” “คนไร้รัฐไร้สัญชาติมีความผูกพันอย่างแน่นแฟ้นกับประเทศใดประเทศหนึ่งอยู่แล้ว และด้วยเจตจำนงทางการเมืองผสมกับความพยายามของเราสามารถทำให้ความผูกพันระหว่างประชาชนกับรัฐนี้ ได้รับการยอมรับ ในที่สุดคนจำนวนนับล้านๆ คนจะได้มีประเทศซึ่งสามารถเรียกได้อย่างเต็มปากว่าเป็นประเทศของเขาเองและในท้ายที่สุดพวกเขาก็จะได้มีโอกาสในชีวิตเช่นเดียวกับเรานั่นเอง”

© UNHCR / B. SOKOL / JULY 2014

อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์

(พ.ศ. ๒๔๒๒ - ๒๔๙๘)

นักฟิสิกส์เกิดในประเทศเยอรมนี

เป็นบุคคลไร้รัฐไร้สัญชาติระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๓๙ - ๒๔๔๔ เป็นที่รู้กันทั่วไปว่าไอน์สไตน์เป็นผู้ลี้ภัยแต่เขาก็เป็นบุคคลที่ไร้รัฐไร้สัญชาติด้วยเช่นกันเป็นเวลาถึงห้าปีในช่วงปลายของศตวรรษที่ ๑๙ หลังจากทิ้งสัญชาติเยอรมัน ถึงแม้ว่าจะอยู่ในภาวะไร้รัฐไร้สัญชาติในระยะเวลาเพียงไม่นาน แต่เขาก็รู้สึกขอบคุณที่เขาได้แปลงสัญชาติเป็นพลเมืองสวิส ในปี พ.ศ. ๒๔๔๔